

Primanje sakramenata i mogućnost komunikacije s osobama s poteškoćama u razvoju

Bralo Perković, Silvija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:124543>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

SILVIJA BRALO PERKOVIĆ

PRIMANJE SAKRAMENATA I MOGUĆNOST
KOMUNIKACIJE S OSOBAMA S POTEŠKOĆAMA U
RAZVOJU

Završni rad

Split, 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

SILVIJA BRALO PERKOVIĆ

PRIMANJE SAKRAMENATA I MOGUĆNOST KOMUNIKACIJE S
OSOBAMA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

ZAVRŠNI RAD

iz Inkluzivnog pristupa vjerskog odgoja djece s teškoćama u razvoju

kod doc. dr. sc. Mihaela Provića

Split, 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
UVOD.....	2
1. OSOBE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU	4
1.1. Oštećenje vi da.....	5
1.2. Oštećenje sluha	6
1.3. Poremećaji/oštećenja govorno-glasovne komunikacije i specifične teškoće.....	7
u učenju.....	7
1.4. Motoričke smetnje/invaliditet	7
1.5. Intelektualne teškoće.....	7
1.6. Poremećaji u ponašanju	8
1.7. Autistični poremećaj	8
1.8. Višestruke teškoće u psihofizičkom razvoju.....	8
2. DRUŠTVENI ODNOS I KOMUNIKACIJA S OSOBAMA.....	9
S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU	9
2.1. Segregacija, integracija i inkluzija.....	9
2.1.1. Segregacija.....	9
2.1.2. Integracija	10
2.1.3. Inkluzija	11
2.2. Izazovi i potreba komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju.....	13
3. PRIMANJE SAKRAMENATA KOD OSOBA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU	16
3.1. Primanje sakramenta krštenja	18
3.2. Primanje sakramenta potvrde.....	18
3.3. Primanje sakramenta euharistije	19
3.4. Primanje sakramenta ispovijedi	21
3.5. Primanje sakramenta bolesničkog pomazanja	22
3.6. Primanje sakramenta svećeničkog reda	24
3.7. Primanje sakramenta ženidbe	24
ZAKLJUČAK.....	27
LITERATURA	29
IZJAVA O AUTORSTVU RADA	34

SUMMARY 35

Primanje sakramenata i mogućnost komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju

SAŽETAK

Među osobe s teškoćama u razvoju ubrajaju se osobe oštećenoga vida, osobe oštećenoga sluha, osobe s poremećajima govorno-jezične komunikacije i specifične teškoće u učenju, osobe s motoričkim smetnjama/invaliditetom, osobe sa sniženim intelektualnim sposobnostima, osobe s poremećajima u ponašanju, osobe s autističnim poremećajem te osobe s višestrukim teškoćama u psihofizičkom razvoju. U suvremeno doba govori se o procesu inkluzije, odnosno uključivanja djece i odraslih osoba s teškoćama u razvoju u sve aspekte društvene zajednice. Inkluzija podrazumijeva i uključivanje djece i odraslih osoba s teškoćama u razvoju u vjerski život i primanje sakramenata. Osobe s teškoćama u razvoju mogu primiti većinu sakramenata ako njihove teškoće ne utječu na njihovu sposobnost prosuđivanja i usvajanja vjerskih sadržaja nužnih za primanje određenog sakramenta. Sasvim je sigurno da i djeca i odrasli s teškoćama u razvoju u mnogo slučajeva mogu naučiti potrebne vjerske sadržaje bitne za razumijevanje pojedinog sakramenta, iako je njihovo učenje sporije, a mogućnost apstraktnog pamćenja i zaključivanja sužena. Prema tome, djeca i odrasli s teškoćama u mnogo su slučajeva sposobni za primanje pojedinog sakramenta.

Ključne riječi: sakramenti, komunikacija, inkluzija, osobe s teškoćama

UVOD

U središtu vjerskog života i općenito članova Katoličke Crkve jest primanje sakramenata. Sakramenti su ustanovljeni po Isusu Kristu. „Uzročno i uzorno uključeni u život trojstvenog Boga, sakramenti su Božjem narodu ostvarujući znakovi spasenjske Božje volje i anticipirajuća upozorenja na njegovu konačnu pobjedu“.¹ Sakramenti se slave samo onda kada se vrše za proslavljenje Boga i posvećenje čovjeka. U sakramentu se na čovjeku ne događa ništa, nego se događa u njemu, on je taj koji je aktivno uključen. Prema tome, sakramenti se mogu odrediti kao „znakove Božjeg dragovoljnog predanja čovjeku i ujedno čovjekove spremnosti predati se Bogu“. Tako sakramenti mogu biti shvaćeni i kao „Božje molbe za čovjekovu ljubav“.²

Poučeni Kristovim riječima u kojima kaže da sve što napravimo jednom od najmanjih smo zapravo učinili njemu, sveta nam je dužnost pomoći svim potrebitima da upoznaju Krista koji je jedini Put, Istina i Život. Da bismo ostvarili najbolje rezultate trebamo poštivati osnovne kriterije, a to su „prilagođenost cilju, prilagođenost sadržaju, prilagođenost odgajaniku, prilagođenost odgajatelju i prilagođenost situaciji“.³ Za uspješno ostvarivanje vjeronaučnih ciljeva potrebno je ostvariti ciljeve na „sve tri razine ljudskog obrazovanja i odgoja: spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj.“⁴ Zbog toga se treba upoznati s djecom s teškoćama u razvoju. Međutim, određene teškoće prisutne su i kod odraslih pojedinaca. Te teškoće obuhvaćaju oštećenja vida, oštećenja sluha, teškoće govorno-glasovne komunikacije motoričke smetnje ili tjelesni invaliditet, probleme u ponašanju autistični poremećaj itd. Moguća je i manifestacija više teškoća. S obzirom na određene teškoće koje mogu utjecati na to hoće li te osobe moći shvatiti značenje pojedinih sakramenata postavlja se pitanje mogu li te osobe primiti sakramente, a ako mogu u kojim situacijama i pod kojim uvjetima. Cilj je završnog rada analizirati primanje sakramenta i mogućnost komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju.

Uz uvod, zaključak i popis literature završni rad sadrži tri poglavlja. U uvodnom poglavlju rada analiziraju se predmet i cilj rada te njegova struktura. U sljedećem poglavlju rada analiziraju se osobe s teškoćama u razvoju. Točnije, u tom se poglavlju rada određuje tko su djeca i odrasli s teškoćama u razvoju. Analiziraju se oštećenja vida i sluha, poremećaji/oštećenja

¹ Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, Forum bogoslova, Đakovo, 1997, 97.

² *Isto*, 28.

³ Marko Pranjić, *Metodika vjeronaučne nastave*, Salesiana – Katehetski salezijanski ured, Zagreb, 1997, 48.

⁴ *Isto*, 223.

govorno-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju, motoričke smetnje/invaliditet, intelektualne poteškoće, poremećaji u ponašanju, autistični poremećaj i višestruke teškoće.

Sljedeće je poglavlje rada vezano za društveni odnos i komunikaciju s osobama s teškoćama u razvoju. Analiziraju se pojmovi segregacije, integracije i inkluzije te u skladu s time razvoj modela odnosa prema djeci i odraslima s teškoćama u razvoju, pri čemu se ističu medicinski model, model deficita i socijalni model. U tom poglavlju rada analiziraju i izazovi i potreba komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju. U trećem dijelu rada definiraju se sakramenti te se ukratko navode najvažnije značajke sedam sakramenata koje mogu primiti članovi Katoličke Crkve. Također se analiziranje primanje svih sedam sakramenta kod djece i odraslih osoba s teškoćama u razvoju.

U zaključku se sažeto iznosi sve što je istaknuto u završnom radu te se donose određene spoznaje o primanju sakramenata te mogućnosti komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju.

Radu je pridodan i popis literature koja se koristila za potrebe pisanja završnog rada. Pritom popis literature obuhvaća izvore, knjige, članke i elektronske izvore. Završni rad sadrži i sažetak na hrvatskom i na engleskom jeziku.

1. OSOBE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Osobe s teškoćama u razvoju odnose se na djecu i na odrasle osobe koje imaju teškoća u razvoju. Iako se taj pojam ponekad izjednačava s pojmom djece s posebnim potrebama, to je pogrešno. Nije riječ o sinonimima, već o „semantički i praktički nadređenim pojmovima“.⁵ Nisu sve posebne potrebe djece uzrokovane teškoćama u razvoju.⁶

Prema Mikasu i Roudi „djeca s teškoćama u razvoju su djeca s trajnijim posebnim potrebama, a odnose se na urođena i stečena stanja organizma, koja prema svojoj prirodi zahtijevaju poseban stručni pristup kako bi se omogućilo izražavanje i razvoj sačuvanih sposobnosti djeteta i time što kvalitetniji daljnji odgoj i život“.⁷

Potpunu definiciju djece s teškoćama u razvoju dala je Išpanović Radojković koja tu djecu opisuje kao djecu čije će zdravlje ili razvoj vjerojatno biti ozbiljno oštećeni ili pogoršani bez dodatne potpore ili posebnih usluga u području znanstvene njege i zaštite, rehabilitacije, obrazovanja i odgoja, socijalne zaštite i drugih oblika potpore.⁸ Prema tome, određena teškoća u razvoju je i društvena konstrukcija. „Time se naglašava da način na koji su pojedina društva izgrađena – kako prema karakteristikama fizičkog okruženja, tako i prema prevladavajućim stajalištima i pretpostavkama – utječe na sužavanje mogućnosti osoba s teškoćama socijalne integracije za sudjelovanje na temelju ravnopravnosti i jednakih mogućnosti“.⁹

Među učenike s teškoćama u razvoju ubrajaju se:

- djeca oštećenoga vida
- djeca oštećenoga sluha
- djeca s poremećajima govorno-jezične komunikacije i specifične teškoće u učenju
- djeca s motoričkim smetnjama
- djeca sa sniženim intelektualnim sposobnostima
- djeca s poremećajem u ponašanju
- djeca s autizmom

⁵ Leila Kiš-Glavaš, *Inkluzija/integracija učenika s posebnim potrebama i stavovi sudionika u procesu*, u: *Naš prijatelj*, 28 (2001.), 1/2, str. 40-44, ovdje 40.

⁶ Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/2008), na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html (24. 3. 2022.)

⁷ Davor Mikas – Bernarda Roudi, *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja*, u: *Paediatrica Croatia*, 56 (2012.), Suppl. 1, str. 207-214, ovdje 207.

⁸ Veronika Išpanović Radojković, *Razvojno-ekološki pristup proceni potreba dece ometene u razvoju iz perspektive prava deteta, Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji*, D. Radanović (ur.), Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2007, str. 13-28, ovdje 14.

⁹ Dejana Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb, 2010, str. 17.

- djeca s višestrukim teškoćama u psihofizičkom razvoju.¹⁰

Iste se teškoće mogu primijeniti i na odrasle osobe s teškoćama u razvoju. Naime, u Zakonu o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN 64/01) navedeno je da su vrste tjelesnih i mentalnih oštećenja):

- oštećenja vida
- oštećenja sluha
- oštećenja govorno-glasovne komunikacije
- oštećenja lokomotornog sustava
- oštećenja središnjeg živčanog sustava
- oštećenja perifernog živčanog sustava
- oštećenja drugih organa i organskih sustava
- mentalna retardacija
- autizam
- duševni poremećaji
- višestruka oštećenja.¹¹

1.1. Oštećenje vida

Pod oštećenjem vida smatraju se sljepoća i slabovidnost. Slabovidnost se odnosi na smanjenje vidnog polja, a obično se javlja kao pomućenje vida ili oslabljenje vidne sposobnosti. Takve poteškoće mogu se pojaviti u svakom životnom razdoblju.¹² „Slabovidnošću se smatra kada je na boljem oku korekcijskim staklom oštrina vida 0,10 (10%) i manje te s centralnim vidom na boljem oku s korekcijskim staklom do 0,25 (25%), ali je vidno polje suženo na 20 stupnjeva i manje“.¹³ To stanje se može poboljšati upotrebom optičkih pomagala, povećanjem teksta, jačim osvjetljenjem. Djeca koja su slabovidna malo slabije vide od djece koja nemaju te

¹⁰ Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/2008), na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html (24. 3. 2022.)

¹¹ Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN 64/01), na: <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (26. 3. 2022.)

¹² Slavenka Barada, Pristup osobama s teškoćama u razvoju u nastavi vjeronauka, u: *Svjedok: Godišnjak Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije*, 20 (2013.), 4-12, ovdje 33.

¹³ *Isto*, 5.

smetnje.¹⁴ Pod sljepoćom se, pak, podrazumijeva „potpuni gubitak vida i osjeta svjetla ili potpuni gubitak vida uz posjedovanje osjeta svjetla.“¹⁵ Pedagoški gledano, slijepa su ona djeca koja ne mogu čitati slova ili znakove veličine Jaeger 8 na blizinu (Times New Roman 22). Oni koriste specijalni pribor za pisanje, a najčešće Brailleov pisači stroj.¹⁶ Za kvalitetan i plodonosan razvoj slijepa djece važno im je razviti što bolju upotrebu preostalih osjetila sluha, opipa, mirisa, okusa i osjeta gibanja. Najbolji pristup postizemo kroz igru jer se tako dijete socijalizira i emocionalno razvija te se tako smanjuju i ponekad gotovo nestaju prepreke koje im sljepoća proizvodi, prihvaćanjem i življenjem u kontaktu s drugom djecom.¹⁷

„Ako učenik ima samo oštećenje vida, a u svim drugim područjima prosječan razvoj, smatra se da će moći savladati program predviđen za njegovu kronološku dob s ostalim učenicima u redovnoj školi.“¹⁸

1.2. Oštećenje sluha

Oštećenje sluha jest „kompleksan problem kod kojega se uslijed nefunkcionalnosti ili smanjene funkcionalnosti osjetila sluha pojavljuju teškoće u govorno-jezičnom razvoju i razvoju mišljenja s jedne strane, a s druge se strane posljedice oštećenja odražavaju na čitav niz psiholoških funkcija i socijalnih manifestacija djeteta“.¹⁹ Takva se oštećenja mogu podijeliti u svije skupine, baš kao i oštećenja vida, i to na naglušost i gluhoću. Naglušost je veće ili manje oštećenje sluha dok se gluhoćom smatra gubitak sluha u govornim frekvencijama (500 do 4000 Hz) veći od 81 decibela te kada se ni uz pomoć slušnih pomagala ne može cjelovito percipirati glasovni govor.²⁰

¹⁴ Inkluzija djece sa smetnjama vida, na:

<http://www.skolskiportal.edu.me/Ideje%20za%20rjeavanje%20dilema%20izazova/Smetnje%20vida%20-%20opis%20preporuke%20sredstva.pdf> (6. 3. 2022.)

¹⁵ Lorena Draženović, Razvoj motorike kod djece s oštećenjem vida, na: <https://mozes-ti-to.com/razvoj-motorike-kod-djece-s-ostecenjem-vida/> (6. 3. 2022.)

¹⁶ Rebeka Batarelo, Rad s učenicima s oštećenjem vida, u: *Svjedok: Godišnjak Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije*, 20 (2013.), str. 33-36, ovdje 33-34.

¹⁷ Inkluzija djece oštećenog vida i neke specifičnosti u radu s njima, na: http://udruzenje-defektologa.ba/wp-content/uploads/2018/02/inkluzija_djece_ostecenog_vida_i_neke_specificnost.pdf (6. 3. 2022.)

¹⁸ Božana Božić, Rehabilitacija učenika oštećena vida integriranih u redovni sustav odgoja i obrazovanja, na: <https://core.ac.uk/download/pdf/197878549.pdf> (6. 3. 2022.)

¹⁹ Amra Imširagić, Humane pretpostavke inkluzivnog obrazovanja učenika oštećenog sluha, u: *Život i škola*, 58 (2012.), 27, str. 94-103, ovdje 95.

²⁰ Sluh.hr, Oštećenje sluha, na: <https://sluh.hr/ostecenje-sluha/> (26. 3. 2022.)

1.3. Poremećaji/oštećenja govorno-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju

Pod poremećajima ili oštećenjima govorno-glasovne komunikacije obuhvaćeni su poremećaji, odnosno oštećenja kod kojih je komunikacija govorom otežana ili ne postoji.²¹ Pod specifičnim teškoćama u učenju, pak, podrazumijevaju se smetnje u čitanju, smetnje u pitanju te smetnje u računanju.

1.4. Motoričke smetnje/invaliditet

U medicinskoj, pravnoj i ostaloj stručnoj literaturi koriste se različite definicije i pojmovi za osobe s invaliditetom. Tako se za osobe s invaliditetom koriste i pojmovi kao što su invalidne osobe, osobe s posebnim potrebama, osobe s teškoćama i sl. U Europskoj uniji koristi se dva modela za definiranje invaliditeta: medicinski i socijalni. Prema medicinskom modelu invaliditet je osobni problem, direktno prouzrokovan bolešću, nesrećom ili nekim drugim zdravstvenim stanjem, a koji se može poboljšati nekom medicinskom intervencijom kao što je rehabilitacija. U Zakonu o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN 64/01) navedeno je da je invalidnost „trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak (koje proizlazi iz oštećenja zdravlja) sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi osobe i odnosi se na sposobnosti, u obliku složenih aktivnosti i ponašanja, koje su općenito prihvaćene kao bitni sastojci svakodnevnog života“.²² Pritom se pod tjelesnim invaliditetom podrazumijeva tjelesno oštećenje, deformacija, funkcionalne ili motoričke smetnje.

1.5. Intelektualne teškoće

Intelektualno funkcioniranje odnosi se na inteligenciju, tj. generalnu mentalnu sposobnost koja uključuje rasuđivanje, mišljenje, zaključivanje, planiranje, rješavanje problema, apstraktno mišljenje, razumijevanje kompleksnih ideja, brzo učenje i učenje kroz iskustvo. Ispodprosječno funkcioniranje određuje se na temelju medicinske, socijalne, pedagoške, defektološke i

²¹ Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN 64/01), na: <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (26. 3. 2022.)

²² Isto

psihološke ekspertize. Ograničenja u intelektualnom funkcioniranju prikazuju se pomoću kvocijenta inteligencije.²³

1.6. Poremećaji u ponašanju

Poremećaji u ponašanju odnose se na sva djetetova ponašanja koja nisu prilagođena njegovoj dobi i/ili okolini te ometaju njegovo normalno funkcioniranje i/ili štete djetetu i/ili okolini dovodeći ga u sukobe ili isključenosti iz komuniciranja s okolinom. Razlikuju se aktivni poremećaji u ponašanju koji obuhvaćaju ponašanja koja su nepoželjna i neprihvatljiva te pasivni poremećaji u ponašanju koji se odnose na povučeno i izolirano ponašanje djece.²⁴

1.7. Autistični poremećaj

Autistični (Kannerov) poremećaj ili autizam jedan je od pervazivnih razvojnih poremećaja. Pervazivni razvojni poremećaji jesu velika i etiološki raznolika skupina kognitivnih i bihevioralnih poremećaja koji se javljaju u ranoj dječjoj dobi. Autistični poremećaj je primarni poremećaj iz autističnog spektra koji se javlja u djetinjstvu, obično tijekom prve tri godine djetetova života, ali može se manifestirati i kasnije.²⁵ Određuje se kao biološki razvojni poremećaj mozga koji je po svojoj prirodi zbog nastanka i manifestacija vrlo složen.

1.8. Višestruke teškoće u psihofizičkom razvoju

Postojanje više vrsta i stupnjeva teškoća u psihofizičkom razvoju uključuje dvije ili više teškoća u razvoju. To se odnosi na bilo koju kombinaciju težih teškoća u razvoju, kombinaciju lakših teškoća u razvoju ili kombinaciju bilo koje lakše teškoće u razvoju s nekom težom teškoćom.²⁶

²³ Teodora Not, Mentalna retardacija: definicija, klasifikacija i suvremena podrška osobama s intelektualnim teškoćama, u: *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 6 (2008.), 3, str. 339-351, ovdje 343.

²⁴ CZSS Đakovo, Što su poremećaji u ponašanju (PUP)?, na: <http://www.czss-djakovo.hr/dokumenti/Poremecaji%20u%20ponasanju.pdf> (26. 3. 2022.)

²⁵ Zorana Bujas-Petković – Jasmina Frey Škrinjar, *Poremećaji autističnog spektra: značajke i edukacijsko – rehabilitacijska podrška*, Školska knjiga, Zagreb, 2010, 3.

²⁶ Davor Mikas – Bernarda Roudi, *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja*, 208.

2. DRUŠTVENI ODNOS I KOMUNIKACIJA S OSOBAMA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Odnos društva prema djeci s teškoćama u razvoju mijenjao se kroz povijest. Prošao je mukotrpan put od segregacije preko integracije do inkluzije.²⁷ Već u prvim kršćanskim stoljećima Crkva je zauzela odlučan stav protiv svakoga gnostičkog elitizma koji je kršćane dijelio na kategorije viših i nižih, sposobnijih i manje sposobnih, savršenijih i priprostih.

2.1. Segregacija, integracija i inkluzija

Kako bi se objasnio proces razvoja odnosa prema djeci i odraslim osobama s teškoćama u razvoju od segregacije preko integracije do inkluzije potrebno je definirati i razlikovati spomenute pojmove. Segregacija isključuje dijete ili odraslog pojedinca iz prirodne sredine zbog njegove teškoće i smješta ga u posebne ustanove ili grupe.²⁸ Integracija znači uključivanje djece s teškoćama u razvoj u redovni obrazovni sustav, a inkluzija podrazumijeva višu razinu uvažavanja te djece kao ravnopravnih sudionika u sustavu.²⁹ To je ujedno ideal kojemu se teži, oblik ponašanja, učenja i življenja u kojemu nema isključenih, već svi ravnopravno sudjeluju i pripadaju u odgoju, obrazovanju, društvu i životu uopće. Prema Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj do danas su razvijeni različiti modeli odnosa prema djeci i odraslima s teškoćama u razvoju, pri čemu se ističu medicinski model, model deficita i socijalni model.³⁰

2.1.1. Segregacija

Prema medicinskom modelu, koji je bio prevladavajući sedamdesetih godina prošlog stoljeća, osobe s teškoćama u razvoju tretirale su se kao problemi. Naime, taj model polazi od oštećenja i teškoća koje se javljaju kod tih osoba. Cilj rehabilitacije bio je promijeniti dijete ili odraslu osobu kako bi se uklopila u okolinu. Ako se dijete ili odrasli pojedinac s teškoćama u razvoju nije mogao promijeniti, odnosno ublažiti ili ukloniti teškoće koje su kod njega postojale, tada se to dijete ili odrasli pojedinac izdvajao iz obitelji te se isključivao iz lokalne zajednice, a

²⁷ Slavenka Barada, Pristup osobama s teškoćama u razvoju u nastavi vjeronauka, 6.

²⁸ Isto

²⁹ Tena Velki – Ksenija Ksenija, *Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju*, Osječko-baranjska županija i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2015., 10.

³⁰ Darija Kolar, Odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju u primarnom obrazovanju, na: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A335/datastream/PDF/view> (28. 3. 2022.)

zatim smještao u marginalizirane ustanove u kojima se nametala depersonalizacija. Pritom socijalna isključenost nije bila izbor te pravo djece i odraslih osoba s teškoćama u razvoju.³¹ Prema tome, riječ je o segregaciji (lat. *segregatio*, što znači „odvajanje“, „razdvajanje“) koja podrazumijeva razdvajanje određene društvene skupine, točnije djece i odraslih osoba s teškoćama u razvoju na temelju diskriminacije.³² Točnije, segregacija se odnosi na socijalno isključenje pojedinca s teškoćama i njegovo smještanje u specijaliziranu ustanovu, s drugom djecom ili pojedincima koji imaju slične poteškoće.

2.1.2. Integracija

Sljedeći model koji se javlja, i to kao prijelaz od medicinskom prema socijalnom modelu jest model deficita, točnije model posebnih odgojno-obrazovnih potreba i integracija. U skladu s tim modelom naglašava se značaj utvrđivanja i zadovoljavanja posebnih potreba osoba s teškoćama³³ te se djeci s teškoćama u razvoju osigurava pravo na odgoj i obrazovanje u redovnom obrazovnom sustavu, pri čemu su učitelji odgovorni procijeniti djetetove odgojno-obrazovne potrebe. Naime, djeca s teškoćama u razvoju mogu se u potpunosti integrirati u obrazovni sustav s drugom djecom, mogu se školovati u posebnim ustanovama, a postoji i mogućnost kombinacije prva dva rješenja, odnosno mogućnost da dijete dio vremena provede u razredu s djecom tipičnog razvoja dok je dio vremena uključeno u rehabilitacijski program. S obzirom na medicinski model i segregaciju model deficita podrazumijeva veliki napredak. Pozitivni aspekt modela deficita jest proces integracije.³⁴ Prema Stančiću integracija je „kreiranje uvjeta za djecu s teškoćama u razvoju koji će osigurati u svakom konkretnom slučaju najmanje restriktivnu okolinu za njihov razvoj, ostvarujući tako niz alternativa na odgojno-obrazovnom kontinuumu uz osiguranje protočnosti sustava, pri čemu ima prednost, kad god je to moguće i opravdano, smještaj takve djece u redovne odgojno-obrazovne ustanove uz istovremeno kreiranje objektivnih i subjektivnih pretpostavki za njihov prihvata, obrazovanja, (re)habilitaciju i njihovo psihičko povezivanje sa socijalnom sredinom u koju su smještena“.³⁵ Odgojno-

³¹ Borka Teodorović – Daniela Bratković, Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi, u: *Revija za socijalnu politiku*, 8 (2001.), 3-4, str. 279-290, ovdje 281.

³² Hrvatska enciklopedija, Segregacija, na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55183> (28. 3. 2022.)

³³ Borka Teodorović – Daniela Bratković, Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi, 281.

³⁴ Smiljana Zrilić – Kristina Brzoja, Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, u: *Magistra Iadertina*, 8(2013.), 1, str. 141-153, ovdje 144.

³⁵ Vladimir Stančić, *Odgojno-obrazovna integracija djece s teškoćama u razvoju: teorijski problemi i istraživanja*, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1982, 14-15.

obrazovna integracija te djece se može shvatiti kao sredstvo ili kao faza u postizanju socijalne integracije. Uključivanje te djece u redovni obrazovni sustav je potrebno zbog njihove socijalne prihvaćenosti i uključenosti. Međutim, cilj odgojno-obrazovne integracije nije jednostavno ostvariti jer „u društvu još uvijek postoje snažni segregacijski mehanizmi koje je potrebno sustavno mijenjati“.³⁶

Kako je spomenuto, odgojno-obrazovna interakcija učenika s teškoćama može biti potpuna ili djelomična. Potpuna integracija značila je uključivanje učenika s lakšim teškoćama u razredni odjel redovne škole. To je podrazumijevalo da učenici svladavaju redovni ili prilagođeni program koji je primjeren djetetovim teškoćama.³⁷ Djelomična integracija podrazumijevala je primjenu u slučajevima djece s većim poteškoćama u razvoju. Pritom se i djelomična integracija ostvarivala u različitim oblicima ili modelima. Prvi model se odnosio na obrazovanje učenika s poteškoćama u razvoju u redovnoj školi gdje takvi učenici dio nastavnog programa svladavaju u razredu s učenicima normalnog razvoja uz maksimalnu individualizaciju, a dio nastavnog programa u posebnim odgojno-obrazovnim skupinama uz edukacijskog rehabilitatora. Drugi model djelomične integracije odnosio se na svladavanje cijelog obrazovnog programa u posebnim odgojno-obrazovnim skupinama, dok se učenici u izbornom programu ili programu slobodnih aktivnosti integriraju s ostalim učenicima. Treći model podrazumijevao je upućivanje učenika s poteškoćama u razvoju u redovnu školu gdje cijeli obrazovni program svladavaju u posebnim skupinama, te im je uz to organiziran produženi stručni postupak.³⁸

2.1.3. Inkluzija

Inkluzivni pristup obilježava suvremeno doba. Naime, devedesetih godina prošlog stoljeća počinje se razvijati i prevladavati u razvijenim državama u svijetu, a ubrzo i u državama u razvoju socijalni model. Riječ je o suvremenom modelu koji polazi od pretpostavke da je položaj djece i odraslih s teškoćama u razvoju društveno uvjetovan, čime se kao temelji problem ističe odnos društva prema tim osobama. Tako socijalni model održava spoznaju da su i djeca i odrasli s teškoćama ljudska bića koja se zbog svojih teškoća ne smiju isključiti iz društvene

³⁶ Mirjana Uzelac – Branko Radovančić, Stavovi prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika s oštećenim sluhom, u: *Defektologija*, 29 (1993.), 1, str. 13-33, ovdje 14.

³⁷ Leila Kiš-Glavaš, Stavovi prema edukacijskoj integraciji djece s posebnim potrebama, u: *Dijete i društvo*, 2 (2000.), 1, str. 23-35, ovdje 26.

³⁸ Isto, 26-27.

zajednice zbog predrasuda i diskriminacije. Naglašavaju se izbor i prava djece i odraslih s teškoćama, a rješenje se vidi upravo u provođenju inkluzije.³⁹

U najširem smislu riječi Karagiannis, Stainback i Stainback inkluzivno obrazovanje definiraju kao praksu uključivanja svih učenika u redovni obrazovni sustav kako bi se odgovorilo na njihove potrebe.⁴⁰

Prema Tomko inkluzija u obrazovanju odnosi se na „pohađanje redovnih razreda, uz podršku i službe potrebne da se uspješno realizira individualni odgojno-obrazovni plan učenika dok aktivno sudjeluje u aktivnostima kao član razreda kojemu pripada“.⁴¹

U definiranju inkluzije UNESCO ističe sljedeće elemente:

- inkluzija je proces za boljim odgovorom na posebnosti
- inkluzija podrazumijeva prikupljanje i uspoređivanje podataka dobivenih iz različitih izvora kako bi se bolje provodila u praksi
- inkluzija obuhvaća prisutnost, sudjelovanje i postignuća svih učenika
- inkluzija naglašava skupine učenika koje mogu biti u opasnosti od isključenosti iz društva i neuspjeha.⁴²

Važno je napomenuti da se inkluzija „ne odnosi samo na uključivanje učenika s poteškoćama u razvoju, već na sve one i na svakoga tko je na bilo koji način drugačiji, različit i koji za zadovoljenje svojih, primarno obrazovnih potreba treba prilagodbe bilo koje vrste – prilagodbe pristupa, metoda, sadržaja, tehnika komunikacije i sl.“⁴³

Sam pojam inkluzija dolazi od latinskih riječi *inclūdo*, što znači „zaključati, zatvoriti, uokviriti, okovati, oviti, ubilježiti, zaključiti“ te riječi *inclūsio*, što znači „zatvor, zatvaranje“. Izveden iz tih značenja, pojam *inkluzija* bi podrazumijevao „integraciju, ovijanje, uokvirivanje“, a u socijalnom smislu „uključivanje pojedinca u određenu zajednicu koja je manje ili više zatvorena ili otvorena cjelina“. Pojam integracija potječe od latinske riječi *intēgre*, što znači „neiskvareno, čisto, nepristrano, nesebično, pošteno“.⁴⁴ Iako djeluju kao sinonimi, Cerić ističe da

³⁹ Smiljana Zrilić – Kristina Brzoja, Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, 144.

⁴⁰ Haris Cerić, Definiranje inkluzivnog obrazovanja, u: *Naša škola*, 50 (2004.), 29, str. 87-95, ovdje 89.

⁴¹ *Isto*, 90.

⁴² Daniela Dimitrova-Radojičić – Nataša Čičevska-Jovanovna, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju u Republici Makedoniji, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2003.), Supp., str. 164-172, ovdje 164.

⁴³ Leila Kiš-Glavaš, Inkluzija/integracija učenika s posebnim potrebama i stavovi sudionika u procesu, 40.

⁴⁴ Nenad Suzić, *Uvod u inkluziju*, XBS, Banja Luka, 2008, 9.

između integracije i inkluzije postoje etimološke i suštinske razlike. Osnovno je značenje integracije „dopunjavanje čega onim što mu je bitno“. To dodavanje može biti djelomično ili potpuno. S druge strane, značenje inkluzije je „uključenje, uključivanje, obuhvaćanje, sadržavanje u sebi, uračunavanje u, podrazumijevanje“, što znači da se ne može biti malo obuhvaćen ili malo sadržan.⁴⁵

I dok se inkluzija odnosi na uključenost učenika u redovni obrazovni sustav, integracija obuhvaća pridodavanje učenika tom obrazovnom sustavu. Pridodavanje učenika obrazovnom sustavu ukazuje na to da s tim učenikom nešto nije u redu, dok se inkluzija temelji na promjeni nastavnog plana i educiranosti nastavnog osoblja, kao i učenika, kako bi obrazovni sustav što bolje odgovorio na individualne potrebe svih učenika.⁴⁶ Nadalje, u integraciji je naglasak stavljen na mjesto, odnosno na stanje, dok se inkluzija primarno veže za proces. „Uspješna inkluzija podrazumijeva da su sva djeca aktivno uključena, imaju pristup mjestima za igru i rad, i imaju opcije koje mogu osobno birati. Inkluzija je proces, a ne mjesto. Jedna osoba ne može biti odgovorna za funkcioniranje inkluzije; ona zahtijeva grupni napor. Proces inkluzije mora biti prilagođen kako bi se izašlo u susret potrebama svakog djeteta kao i zahtjevima obrazovnog programa“.⁴⁷ Također, inkluziju karakteriziraju razvijeni osjećaji pripadnosti i zajedništva određenoj skupini, za razliku od integracije koja je bazirana na fizičkoj bliskosti. Isto tako, inkluzija naglašava različite razvojne potencijale, dok manje govori o nedostacima.⁴⁸

2.2. Izazovi i potreba komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju

Da bi postigli uspješnu komunikaciju moramo obratiti pažnju na glavne elemente uspješne komunikacije. Ako potpuno razumijemo pošiljatelja poruke i poruku promatramo na jednak način kao i pošiljatelj, to znači da se nije pojavila nijedna smetnja u komunikacijskom procesu. Dobra komunikacija je složen proces, a njezine se sastavnice mogu opisati sljedećom formulom: „Who says what in which channel to whom with what effect?“ Dakle: tko, što, kako, kome i za što. Analiza sadržaja (što?) odgovara komunikativnoj komponenti sadržaja ili poruke. Radi se o komunikativnim poticajima nastala od osobe koja je izdala poruku. Kontrolna analiza (tko?), to je pošiljatelj: osoba koja generira poruku ili komunikativni poticaja koji očekuje

⁴⁵ Haris Cerić, Definiranje inkluzivnog obrazovanja, 90.

⁴⁶ Isto, 91.

⁴⁷ Isto, 89.

⁴⁸ Davor Mikas – Bernarda Roudi, Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja, 209.

odgovor od primatelja. Analiza medija (kako?) je način na koji sadržaj putuje od pošiljatelja do primatelja. Analiza publike (kome?) Odgovora na pitanje tko je primatelj; odnosno tko je osoba za koju se očekuje da primi poruku pošiljatelja. Analiza efekta (za što?) da li su ciljevi prijena određene poruke ispunjeni ili ne; i ako ne, proučava se učinak koji je stvorio takav prijenos.

Sve komunikacije imaju učinak, bez obzira jesu li izvorno planirane i to je ono što određuje strukturu masovne komunikacije. U svakodnevnom životu, kako u društvu, tako i na poslu dolazi do zapreka ili šumova u komunikaciji. Oni značajno umanjuju učinak komunikacije i često su uzrok iskrivljenih poruka. Šum je čimbenik komunikacijskog procesa koji ometa otvoren i nesmetan protok informacija od izvora do primatelja. To je sve što sprječava primanje i shvaćanje poruke. Dakle, izvor šalje poruku putem kanala do primatelja i na tom putu se nalaze šumovi. Oni se mogu pojaviti pri oblikovanju poruke, kod primanja poruke i prilikom prijena poruke. Mogu biti fizičke prirode (primjerice, buka, jaka svjetlost, slaba svjetlost itd.), fiziološke (primjerice, bolest, glad, žeđ) te psihološke (misaona zatvorenost, trema, tuga i sl.). Šum se ne može ukloniti, ali ga se može umanjiti. Povratne informacije ili *feedback* govore o tome kako je poruka prihvaćena od primatelja, kako je interpretirana i kakav je utjecaj imala na primatelja.⁴⁹

Vjera nas uči da u svakoj osobi gledamo sliku Božju, a u djeci i odraslim osobama s teškoćama u razvoju posebno je razvijen osjećaj potrebe za ljubavlju i zajedništvom. Nije dovoljno pobožno željeti pomoći bližnjima nego im treba pomoći s ljubavlju i stručno kako bi što bolje dosegli ljudsku i duhovnu zrelost, kako bi razvili one darove koje imaju u sebi.⁵⁰

Sasvim je sigurno da i djeca i odrasli s teškoćama u razvoju mogu naučiti potrebne vjerske sadržaje bitne za razumijevanje pojedinog sakramenta. Istina je da je njihovo učenje sporije, a mogućnost apstraktnog pamćenja i zaključivanja sužena.⁵¹ Ali oni mogu i žele doživjeti susret s Bogom. Dok jedni idu za intelektualnom spoznajom Boga, ta djeca prije svega žele osjetiti njegovu prisutnost. Njihova želja za susretom s Bogom kao i s ljudima mnogo je veća nego kod ostalih, i to ih čini otvorenijima Evanđelju. Naša je zadaća približiti i objasniti

⁴⁹ Komunikacijski proces i načela komunikacije, na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fpsihologija.ffzg.unizg.hr%2Fuploads%2Fe3%2F1a%2Fe31a567a586031bea10407f91cc5a3f1%2F2-tjedan-komunikacijski-proces.ppt&wdOrigin=BROUSELINK> (6. 3. 2022.)

⁵⁰ Zvonka Matoić, Uvod u rad skupa, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., str. 8-11, ovdje 8.

⁵¹ Snježana Sekušak-Galašev, Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., str. 37-41, ovdje 41.

Isusovu bliskost, dobrotu i ljubav prema svakom čovjeku, baš takvome kakav jest. Sve što govorimo treba biti konkretno i uvijek polaziti od njihova iskustva; rječnik treba biti jednostavan, a mi spremni provjeriti razumiju li nas. Najvažnije je u vjerskoj pouci te djece naučiti ih moliti, ponašati se u crkvi, sudjelovati u sv. misi, pjevati, sudjelovati u pučkim pobožnostima. Dijete mora i treba naučiti pojam grijeha, zla i dobra, da može shvatiti milosrđe i praštanje Božje, ljubav Isusovu koja ozdravljuje i pomaže. Nezaobilazne su prispodobe: Izgubljena ovca, Dobri pastir, zatim događaj Velikog Četvrtka, Velikog Petka, Uskrs, sv. misa. Sve to treba iznositi s puno osjećaja, simbola, scenskih prikaza.⁵²

⁵² Marija Zovkić, Sakramenti inicijacije osobama s posebnim potrebama, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., str. 101-106, ovdje 101.

3. PRIMANJE SAKRAMENATA KOD OSOBA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

U kršćanskoj vjeri sakrament se definira kao vidljivi znak nevidljive Božje milosti.⁵³ Milost se može objasniti kao Božja naklonost koja pojedinca poziva da mu odgovori te da postane njegov sin, odnosno kćer i tako zadobije vječni život u Njegovu kraljevstvu.⁵⁴ Kada roditelji donesu dijete na krštenje pouzdaju se u milost koja će pratiti i njih i dijete na zajedničkom u njihovom zemaljskom hodu. „Sakramenti su mjesto, vrijeme, način na koji ovdje i sada na najizvršnji način doživljavamo susret s Isusom Kristom. Oni nas stavljaju u spasenje. To su vidljivi znakovi nevidljivog spasenjskog događanja. Dakle, u sakramentima je nešto dostupno našem ljudskom iskustvu, to je ono vidljivo, a nešto je izvan iskustveno, to je ono nevidljivo. A to nevidljivo jest sam Bog i ono što Bog u nama čini.“⁵⁵ Riječ „sakrament“ dolazi od latinske riječi *sacramentum*. U rimsko doba se u vojnom nazivlju pod tim pojmom podrazumijevalo polaganje prisege ili zakletve na zastavu države prilikom stupanja u vojnu službu. Naime, prilikom unovačenja vojnik bi prisegnuo da će služiti svojoj domovini u odanosti i vjernosti.⁵⁶ Danas se pod tim pojmom, kao i kod grčke riječi *mysterium*, označava tajna, otajstvo, sveta stvar preko koje se očituje spasiteljsko Božje djelo preko Isusa Krista.⁵⁷

Prema nauku Tridentskog sabora sakramente je utvrdio Isus Krist, a ukupno ih ima sedam. Sakramenti se mogu podijeliti u tri grupe: sakramente inicijacije, odnosno one koji nas uvode u kršćanstvo ili sakramenti kršćanske inicijacije (krštenje, potvrda i euharistija), sakramente ozdravljenja koji nas oslobađaju prvenstveno od grijeha (pomirenje, odnosno ispovijed i bolesničko pomazanje) i sakramente u službi zajednice, odnosno one koje su posebno usmjereni na dobrobit društva (ženidba i sveti red).⁵⁸ Sakramenti koji su temeljni u prihvaćanju vjere su krštenje, potvrda i euharistija. Ti se sakramenti nazivaju i sakramentima inicijacije jer uvode one koji traže vjeru u život po vjeri. Ti su sakramenti temelj svakog prihvaćanja vjere i tvore nerazdvojnu cjelinu.⁵⁹ Sakramentima ozdravljenja, odnosno ispovijedi pojedincu se opraštaju grijesi te se on miri s Bogom, Crkvom i svojom braćom, a sakramentom bolesničkog pomazanja bolesna se braća susreću s uskrslim Kristom i Crkvom kao Kristovom zajednicom.

⁵³ Hrvatska Biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas koncila, Zagreb, 2016, 1420-1421.

⁵⁴ Ante Mateljan, *Obdareni ljubavlju. Uvod u teologiju milosti*, Crkva u svijetu, Split, 2006., 157.

⁵⁵ Što su sakramenti?, na: <https://navjestenje.hr/sakramenti/> (6. 3. 2022.)

⁵⁶ Niko Ikić, Sakramenti in generis, communicatio in sacris i sakramenti u katoličkom i pravoslavnom nauku i praksi, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.), 4, 1163-1189, ovdje 1164.

⁵⁷ Marija Zovkić, Sakramenti inicijacije osobama s posebnim potrebama, 102.

⁵⁸ *Isto*

⁵⁹ Marija Zovkić, Sakramenti inicijacije osobama s posebnim potrebama, 102.

Sakramentima služenja, pak, odnosno ženidbom Krist svojom milošću obdaruje ženidbu između žene i muškarca, dok sakramentom svetog reda osposobljava svećenike za služenje u Katoličkoj Crkvi.⁶⁰

Kada se tumače sakramenti, već od Augustina snažno se ističe kako su oni znakovite radnje, znakoviti čini, riječ, govor, ali ne ustima ili ne glasom nego pokretima, gestama, dodirom, tvarima. Prema Tomi Akvinskom, „krst se usmjeruje protiv nedostatka duhovnog života; potvrda protiv slabosti duše koja se nalazi u novorođenčetu; euharistija protiv nepostojanosti prema grijehu; pokora protiv osobnog grijeha počinjenog nakon krštenja; posljednja pomast protiv preostataka grijeha...; svećenički red protiv raspadanja naroda; ženidba kao lijek protiv osobne požude i protiv iščezavanja naroda zbog smrtnosti“.⁶¹ Također, Toma Akvinski kaže: „Sakramenti Crkve su upravljani prema dvostrukoj svrsi: da čovjeka usavrše u onome što pripada službi Božjoj u smislu kršćanske religije, a zatim kao lijek protiv štete grijeha. U oba ta vida primjereno je da ima sedam sakramenata“.⁶² Cilj je sakramenata posvećivati pojedince, izgrađivati Kristovo tijelo te iskazati štovanje Bogu.⁶³

Da bismo znali kako i koliko vjeronauka trebamo dati djetetu s poteškoćama u razvoju, moramo znati koliko znanja može primiti, a da bismo doznali njegov kapacitet primanja znanja, vještina i navika, trebamo ga dobro poznavati. No, postavlja se pitanje što znači dobro poznavati dijete, odnosno odraslog pojedinca s teškoćama u razvoju. Najkraće, to znači da moramo točno znati koje su njegove teškoće (vrsta oštećenja, etiološki čimbenici, odnosno uzrok, vrijeme nastanka oštećenja, psihološke i socijalne karakteristike). Potrebno je za svako pojedino dijete, odnosno odraslu osobu točno odrediti problemska područja te mogućnosti, odnosno pozitivne, jake strane. Zbog toga je potrebno steći što više znanja o svakom pojedinom djetetu, odnosno odraslom pojedincu s teškoćama u razvoju. Na taj će se način ispravno prenijeti poruka, smanjiti šumove te dobiti željeni *feedback*: dovesti Isusa k djeci i odraslima s teškoćama u razvoju i dovesti tu djecu i odrasle k Isusu.⁶⁴

⁶⁰ Nikola Klemen, Duhovna signifikantnost sakramenta bolesničkog pomazanja u kontekstu bolesničkog dušobrižništva, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkbf%3A230/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)

⁶¹ Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, 51.

⁶² *Isto*, 52.

⁶³ Ante Mateljan, *Zašto slaviti sakramente? Jesu li sakramenti isprazni obredi ili susret s Bogom?*, Crkva u svijetu, Split, 2010, 13.

⁶⁴ Ljubica Pribanić, Vjera i dijete s posebnim potrebama, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., str. 15-19, ovdje 17.

3.1. Primanje sakramenta krštenja

Težište suvremene rasprave o krštenju je produbljena spoznaja krsta kao temeljnog crkvenog sakramenta, što prvenstveno vrijedi za Drugi vatikanski sabor.⁶⁵ Dakle, krštenje je temeljni sakrament, jedan od sakramenata kršćanske inicijacije, odnosno sakramenata koje dijete ili odrasla osoba primaju kako bi pristupili Katoličkoj Crkvi. Primanje krštenja kao temeljnog sakramenta sa sobom nosi obvezu krštenika za cjelokupno poslanje Crkve. Učlanjenje u Crkvu uključuje posebno egzistencijalno zajedništvo s Gospodinom. Krštenje može primiti svaki živi čovjek koji prethodno nije primio taj sakrament i koji je kao vjernik na pravi način disponiran. Za valjano primanje krštenja potrebna je pozitivna volja za primiti sakrament. Za plodonosno primanje potrebni su kod krštenja odraslih dispozicija, vjera i kajanje.⁶⁶

Prema tome, djeca i odrasle osobe s teškoćama u razvoju trebaju znati što znači primiti krštenje, odnosno da se time pridružuju kao članovi Katoličkoj Crkvi te da imaju obvezu za poslanje Katoličke Crkve. S obzirom na to da se djeca obično krste u dobi od nekoliko mjeseci i da kod određenog dijela djece u toj dobi uopće nisu prepoznate teškoće u razvoju, dojenčad se ne može pripremiti za primanje tog sakramenta, već se pripremaju njegovi roditelji. U slučaju starije djece te odraslih osoba s teškoćama u razvoju koje žele primiti temeljni sakrament Katoličke Crkve, potrebni su spomenuta dispozicija, vjera i kajanje. U slučaju njihove prisutnosti starija djeca i djeca s teškoćama u razvoju mogu primiti sakrament krštenja.

3.2. Primanje sakramenta potvrde

U prvoj Crkvi se do rane skolastike nije postojalo posebno slavlje potvrde. Potvrda se počinje samostalno slaviti u razdoblju između 9. i 11. stoljeća. Prema Četvrtom lateranskom saboru kao dob za potvrdu određuje se četvrta ili sedma godina života, a za odrasle osobe neposredno nakon krštenja. Činjeničnom odvajanju potvrde od krštenja odgovara otada započeto teološko obrazlaganje i sadržajni opis tih slavlja. Potvrda daje *gratia ad robur* (ojačanje vjere) i povećanje milosti. Potvrda daje *gratia ad robur* (ojačanje vjere) i povećanje milosti.⁶⁷ Nadalje, izjava u Dekretu o Armencima iz 1439. godine koncila u Firenci ističe da smo u krštenju ponovno rođeni, a da se u potvrdi povećava milost (*augemur in gratia*) i da se jača vjera (*roboramur in fide*). Tridentski sabor naglašava da je potvrda istinski i pravi sakrament, suprotno

⁶⁵ Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, 156.

⁶⁶ *Isto*, str. 180.

⁶⁷ *Isto*, 202.

tvrdnji reformatora koji odbacuju potvrdu kao sakrament. Drugi vatikanski sabor shvaća potvrdu iz krštenja. Pri tome potvrda podiže u krštenju primljeno kršćansko poslanje i obvezuje u strožem smislu na ispovijedanje, širenje i obranu vjere.⁶⁸

Strogo gledano, sakrament svete potvrde može primiti svatko tko je prethodno kršten i tko nije već prije primio taj sakrament. Pritom krizmanik za primanje sakramenta svete potvrde treba biti poučen o tom kršćanskom sakramentu u skladu sa svojim mogućnostima. Važan je i kršćanski ambijent u krizmanikovoj školi i u njegovoj obitelji jer se tako jamči da će krizmanik rasti u vjeri i krsnoj milosti. Zbog toga i djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo na sakrament svete potvrde. Za primanje tog sakramenta kod djece s teškoćama u razvoju koja nastavljaju školovanje i uključuju se u profesionalno usmjerenje preporučuje se srednjoškolska dob, dok se za učenike koji zbog svojih teškoća ne nastavljaju srednjoškolsko obrazovanje, već se uključuju u radnu terapiju preporučuje da sakrament svete potvrde prime u višim razredima osnovne škole.⁶⁹

3.3. Primanje sakramenta euharistije

Središte vjerskog života i općenito života članova Katoličke Crkve jest sveta pričest ili euharistija. Stoga euharistija ima posebno mjesto među sakramentima. Kod katolika je euharistija liturgija te se slavi svakog dana, a posebno svake nedjelje. U nju su utkana sva važna vjerska učenja. Prema Drugom vatikanskom saboru euharistija je izvor i vrhunac čitavog kršćanskog života i snaga iz koje Crkva živi i raste, znak za sjedinjenje s Bogom i zajedništvo. Prema zaključcima tog sabora, euharistija je „živa povezanost ljudi koji se drže skupa zajedničkim odnosom prema Bogu.“⁷⁰ Spoznaje koje se u euharistiji ističu dolaze iz razumijevanja Katoličke Crkve. Smatra se da se u euharistiji javlja živi Gospodin i Isus Krist, prisutan u kruhu i vinu koji su povijesna vrela njegova života i djela, točnije njegovo tijelo i krv.

Krist je kao tijelo domaćin euharistijskog slavlja. Prema odrednicama euharistije koje su se dale Krist je tijelo koje formiraju vjernici. Isto tako, Krist je dar – daje se za iskupljenje i oprostjenje, kao žrtva, njega se blaguje, jede se kruh kao tijelo njegovo i pije vino kao krv

⁶⁸ Isto, 203-204.

⁶⁹ Marija Zovkić, Sakramenti inicijacije osobama s posebnim potrebama, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., str. 101-106, ovdje 103.

⁷⁰ Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, 223-234.

njegova. Ta je simbolika euharistije prisutna i danas.⁷¹ Tako određenje euharistije biva nazočnost Isusa Krista, i to u prilikama kruha i vina i njihovim blagovanjima u zajedništvu euharistijskog slavlja. Jedinstvo vjernika tvori Kristovo živo tijelo i njegovu krv. Tako u okviru euharistije vjernici dobivaju blagoslov i otkupljenje za svoje grijehе jer se Isus žrtvovao da bi otkupio ljudske grijehе i jer On u euharistiji uvijek ponavlja tu žrtvu.

Euharistija ili prva sveta pričest i ispovijed su sakramenti koji se primaju u trećem razredu osnovne škole. Važno je naglasiti da se sakramenti prve pričesti, ispovijedi i potvrde primaju upravo u najosjetljivije vrijeme ljudskog življenja, a to je mladost, vrijeme kada pojedinac formira svoj identitet. Točnije, to je doba u kojem se postavljaju tri grupe pitanja: tko sam ja za sebe i za druge, kako sam postao onaj koji sam ja danas i tko sam ja stvarno i mogu li to pokazati. U formiranju identiteta vrlo važnu ulogu ima integracija, osjećaj pripadnosti nekoj grupi ili skupini gdje su uključeni i gdje se dogovaraju o zajedničkim vrijednostima i mjerilima. Slijedi predanost i potreba za autonomijom u oblikovanju svakodnevice, vlastitih ideja i ideala. Emocionalni ciljevi se ostvaruju kroz samopoštivanje i samoučinkovitost, da osoba primi odgovor izvana da je primljena, prihvaćena, jednako bitna, voljena, dobrodošla, ljubljena i vrednovana.⁷²

Međutim, djeca s teškoćama u razvoju obično ne mogu pratiti raspored djece normalnog razvoja. Stoga se djecu s teškoćama u razvoju priprema za prvu pričest ovisno o vrsti i stupnju oštećenja. Ta djeca pojmovno siromašnija od svojih zdravih vršnjaka, pa se predlaže pomak u godištu primanja sakramenata, i to za sljedeću vrstu oštećenja: djeca s LMR, djeca s UMR (ovisno o stupnju socijalizacije), djeca sa slušnim oštećenjem i oštećenjem vida, kao i djeca s tjelesnim oštećenjem; sve te vrste oštećenja bez dodatnih smetnji mogu u četvrtom razredu primiti prvu svetu pričest. Djeca koja imaju udružene smetnje mogu taj sakrament primiti u šestom, sedmom ili osmom razredu. Za taj je sakrament potrebna brižna priprava, pri kojoj se uzimaju u obzir mogućnost djeteta i poznaje vrsta oštećenja. Važno je naučiti dijete razlikovati Tijelo Kristovo od obične hrane, uvoditi ga u pobožno pričešćivanje, razvijati u njemu osjećaj za sveto. Zato dob za primanje prve pričesti mora biti kronološki kasnija od dobi u kojoj je primaju

⁷¹ Isto, 249-250.

⁷² Ljiljana Igrić, *Moje dijete u školi: Priručnik za roditelje djece s posebnim edukacijskim potrebama*, Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama IDEM, Zagreb, 2004., 6.

zdrava djeca. Proslava prve svete pričesti treba biti svečana, u župnoj zajednici s drugom djecom.⁷³

3.4. Primanje sakramenta ispovijedi

Sakramentom ispovijedi ili pomirenja pojedincu se opraštaju grijesi te se on miri s Bogom, Crkvom i svojom braćom.⁷⁴ To je osoban, ali i eklezijalan čin. Na Drugom vatikanskom saboru odlučeno je da treba naglasiti taj spoj. Jedno se vidi kao materija, a drugo kao forma ispovijedi. Svećeničko sudjelovanje je samo forma. Grešnik grijehom koji je napravio vrijeđa Crkvu i on se u činu ispovijedi miri s Crkvom i Bogom. Pritom Bog grešniku oprašta grijehe, a Crkva odrješuje grijehe praktično, preko svećenika ili biskupa jer ima ključeve dane od neba. Crkva treba imati snagu primiti grešnika kako naučava Biblija. Prema Drugom vatikanskom saboru utvrđuju se elementi pokore koji su nužni da bi se mogao primiti sakrament ispovijedi. Nužno je pokajati se, odnosno spoznati grijeh u njegovoj nevrjednosti, odvratiti se od njega, imati volju za promjenom te prikloniti se Bogu.⁷⁵ „Posljedica odrješenja je pomirenje s Bogom. U odrješenju opstojе dalje starocrkveno isključenje i ponovno pomirenje.“⁷⁶ Kroz ispovijed se ne radi o osudi, već se pokajniku iskazuje milost. Isključenje nije važno koliko je naglašeno u biti pomirenje, to sjedinjenje s Bogom. U ispovijedi je naglašena nakana da se budućnost života oblikuje u skladu s Bogom. Smisao ispovijedi ima teološke i antropološke razloge. Pitanje koje se javilo u momentima razumijevanja pokajanja i intencije vjernika u sakramentu ispovijedi jest pitanje što je to čovjek, kakav on treba biti te kakav bi se trebao truditi biti. Danas se ciljevi izvlače iz zajednica i društava. No, u pokajanju „antropološki se može uvidjeti da osobno ispovijedanje ima oslobađajući učinak.“⁷⁷ Teološki je razlog eklezijalni. Svaki grijeh vrijeđa Crkvu i sakrament ispovijedi je ponovni pristup grešnika Crkvi. Taj socijalni element zadržan je u ispovijedi i prisutnosti svećenika. Objekti su ispovijedi grijesi, a ispovijed mora nužno biti iskrena.

Ispovijed ili pomirenje jest sakrament koji dijete prima u trećem razredu osnovne škole, prije euharistije. Kako je spomenuto, djeca s teškoćama obično tada ne mogu primiti sakrament

⁷³ Marija Zovkić, *Sakramenti inicijacije osobama s posebnim potrebama*, 102.

⁷⁴ Nikola Klemen, *Duhovna signifikantnost sakramenta bolesničkog pomazanja u kontekstu bolesničkog dušobrižništva*, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkbfb%3A230/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)

⁷⁵ Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, 382-383.

⁷⁶ *Isto*, 386.

⁷⁷ *Isto*, 383.

ispovijedi i euharistije. Djeca s teškoćama u razvoju pripremaju se za sakrament ispovijedi ovisno o vrsti i stupnju oštećenja. Kao i u slučaju primanja euharistije, predlaže se pomak u primanju sakramenta ispovijedi za djecu s LMR, djecu s UMR (ovisno o stupnju socijalizacije), djecu sa slušnim oštećenjem i oštećenjem vida, kao i djecu s tjelesnim oštećenjem. Za djecu s udruženim poteškoćama u razvoju predlaže se primanje sakramenta ispovijedi i euharistije u nekom od viših razreda osnovne škole. Naime, dijete se treba brižljivo pripremiti za sakrament ispovijedi, pa je prilikom pripreme i primanja sakramenta ispovijedi i euharistije potrebno u obzir uzeti djetetove mogućnosti i vrstu njegovih teškoća. Stoga svaki vjeroučitelj treba za djecu s teškoćama u razvoju posebno prilagoditi plan i program. Iako je učenje potrebnih vjerskih sadržaja potrebnih za primanje sakramenta ispovijedi i euharistije, i to s razumijevanjem kod djece s teškoćama u razvoju sporije te da je njihova mogućnost apstraktnog pamćenja i zaključivanja sužena, to ne znači da ta djeca ne mogu usvojiti potreban sadržaj s razumijevanjem. I djeca s teškoćama u razvoju mogu doživjeti svoj susret s Bogom i osjetiti njegovu bliskost. Naprotiv, može se reći da su djeca s teškoćama u razvoju otvorenija i željna susreta s Njime.⁷⁸

Uzimajući u obzir navedeno vjeronaučne susrete treba pripremati pažljivo. Vjeroučitelj bi trebao teorijsko izlaganje upotpuniti konkretnim slikovnim materijalima, radnim listovima i praktičnom primjenom. Može koristiti prispodobe iz Evanđelja kako bi na jednostavan i slikovit način objasnio Isusovu bliskost, ljubav i dobrotu prema svakom pojedincu, pa tako i prema djeci s teškoćama u razvoju. Za ispovijed treba pripremiti obrazac koji dijete može čitati, ili se ispovijedati u obliku pitanja i odgovora, jer ta djeca zaista nemaju teškoga grijeha.⁷⁹

3.5. Primanje sakramenta bolesničkog pomazanja

Kako je istaknuto, sakramentom bolesničkog pomazanja bolesna se braća susreću s uskrsnim Kristom i Crkvom kao Kristovom zajednicom. Tim sakramentom bolesni pojedinac prima Božju milost, snagu da izdrži u svojoj tjelesnoj i duhovnoj patnji te da lakše podnese bol i druge simptome bolesti.⁸⁰ Njime Crkva izražava brigu za njezine članove koji trpe, preporučujući

⁷⁸ *Isto*, 101-102.

⁷⁹ *Isto*, 102.

⁸⁰ Nikola Klemen, Duhovna signifikantnost sakramenta bolesničkog pomazanja u kontekstu bolesničkog dušobrižništva, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkbfb%3A230/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)

Isusu Kristu da ih spasi: „On slabosti naše uze i boli ponese!” (Mt 8,17).⁸¹ Dakle, dajući bolesničko pomazanje Crkva slijedi Isusa Krista i njegovu skrb za bolesne. „Liječite bolesne. (Mt, 10,8)“⁸² Čovjek liječi i duh i tijelo. Bolesničko pomazanje kreće se u tom vidu. Molitva je sredstvo i oružje vjernika. Kod bolesničkog pomazanja tu je sam njegov znak koji je prisutan u molitvi, radnja koja bolesnika priprema za Boga i upravlja ga prema Njemu. Organsko jedinstvo događaja vjere i otkupljenja na zemlji, žrtve i muke, ponovno sjedinjuje pojedinca s Kristovom mukom. Spominjemo se na svece i Gospodina koji je pretrpio bol i smrt. „Među krštenima ne postoji na posljetku nikakvo individualno ili čak izolirano trpljenje i umiranje; ne postoji niti kakvo samo osobno spasenje. Spas kao i nesreća uključeni su u jedinstvo Tijela Kristova.“⁸³

Treba napomenuti da bolesničko pomazanje nije samo sakrament koji primaju umirući pojedinci.⁸⁴ Drugi vatikanski sabor i Red bolesničkog pomazanja i briga za bolesne od 1972. godine jasno ističu da bolesničko pomazanje može ponovno primiti bolesnik koji ozdravi, pa se opet razboli te se može ponoviti i tijekom iste bolesti ako se bolesnikovo stanje značajno pogorša. Taj se sakrament može primiti prije operativnog zahvata, kao i u starijih osoba kod kojih nastupa sve veća nemoć.⁸⁵ Bolesničko pomazanje se može podijeliti i pojedincima koji su izgubili svijest ili upotrebu vlastitog razuma, ako se pretpostavi da bi ti pojedinci kao vjernici zatražili primanje tog sakramenta. Osim toga, bolesničko pomazanje se kao sakrament može dijeliti i djeci ako su djeca svjesna da im ono može pomoći.⁸⁶

Crkva jasno kaže da sakrament bolesničkog pomazanja može primiti svaki vjernik koji je stekao sposobnost služenja razumom i koji se nalazi u pogibelji zbog bolesti ili starosti.⁸⁷ U skladu s navedenim bolesničko pomazanje mogu primiti i djeca i odrasle osobe s teškoćama u razvoju ako su teško bolesne, prije kirurškog zahvata i u bilo kojoj drugoj situaciji u kojoj se pretpostavlja da bi primanje bolesničkog pomazanja moglo pomoći tim osobama. Međutim, ne mogu primiti sve osobe s teškoćama u razvoju bolesničko pomazanje, već samo one koje se mogu služiti svojim razumom, a to podrazumijeva osobe s tjelesnim oštećenjima.

⁸¹ Hrvatska katolička mreža, Tko sve može primiti bolesničko pomazanje?, na: <https://hkm.hr/vjera/tko-sve-moze-primiti-bolesnicko-pomazanje/> (8. travnja 2022.)

⁸² Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, 405.

⁸³ *Isto*, 413.

⁸⁴ Hrvatska Biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, 1514-1515.

⁸⁵

⁸⁶ Vedran Ferko, *Red bolesničkog pomazanja. Povijesno-liturgijska analiza*, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkbfb%3A218/datastream/PDF/view> (6. travnja 2022.)

⁸⁷ Hrvatska katolička mreža, Tko sve može primiti bolesničko pomazanje?, na: <https://hkm.hr/vjera/tko-sve-moze-primiti-bolesnicko-pomazanje/> (8. travnja 2022.)

3.6. Primanje sakramenta svećeničkog reda

Kako je istaknuto, sakramentom svetog reda osposobljavaju se svećenici za služenje u Katoličkoj Crkvi.⁸⁸ To je svećenički obred kojim se pojedincu koji se redi daje sveta vlast, odnosno obred kojim on postaje posvećeni službenik koji prema svojem stupnju naučava, posvećuje te upravlja.⁸⁹ Drugi vatikanski koncil kanonizira tri stupnja ređenja: episkopat, prezbiterat i đakonat.⁹⁰ Krštenje je nužan uvjet za primanje reda, a rediti se može samo kršteni muškarac. Ta se stavka također temelji na Novom zavjetu i Isusovom stvarnom ovozemaljskom životu i djelu. Naime, Isus je izabrao dvanaesticu svojih učenika od kojih su svi bili muškarci.

Da bi primio red podđakonata ređenik treba imati minimalno navršenu 21. godinu života, da bi primio red episkopata treba navršiti 30. godinu života, dok je kanonska dob za primanje reda prezbiterata navršenih 25 godina.⁹¹

Kako bi osoba s teškoćama primila sakrament svećeničkog reda treba imati naravnu sposobnost prosuđivanja, odnosno sposobnost promatranja i shvaćanja realnosti s odgovarajućom jasnoćom s ciljem donošenja ispravnog stava. Osoba koja postaje svećenikom treba proći široku i dugotrajnu pripremu. Stoga treba biti sposobna razumno prosuđivati i donijeti svjesnu odluku da želi postati svećenik. Ne smije bolovati ni od manjka prosuđivanja. U skladu s time osobe s teškoćama koje bi mogle primiti sakrament svećeničkog reda su u prvom redu osobe s tjelesnim oštećenjima i sve one osobe čije zdravorazumsko prosuđivanje nije ugroženo.

3.7. Primanje sakramenta ženidbe

Ženidba se može shvatiti kao savez, odnosno sakrament kojim se ujedinjuju muškarac i žena. Uzdizanjem ženidbe na razinu sakramenta naravna stvarnost saveza između muškarca i žene uzdigla se u nadnaravni red. Prema tome, ženidba je ugovor, ali i sakrament jer se sklapa između dvoje krštenih. Pritom ženidbu kao ugovor i sakrament u Katoličkoj Crkvi mogu „sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje“,⁹² pri čemu zabrana, odnosno ograničenje

⁸⁸ Nikola Klemen, Duhovna signifikantnost sakramenta bolesničkog pomazanja u kontekstu bolesničkog dušobrižništva, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkb%3A230/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)

⁸⁹ Nino Perica, Sakrament Svetog reda po Kanonskom pravu Crkve, na: <https://repozitorij.djkb.hr/islandora/object/djkb%3A98/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)

⁹⁰ Franz Courth, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, 467.

⁹¹ Nikola Škalabrin, *Knjiga IV., Posvetiteljska služba Crkve*, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, Đakovo, 2010., 98-100.

⁹² Zakonik kanonskog prava, Glas koncila, Zagreb, 1996., kan. 1057.

sklapanja ženidbe može biti uzrokovano jedino kanonskim pravom, a ne slobodnom voljom pojedinog svećenika.

Prema *Knjizi postanka*, i priči o stvaranju muškarca i žene, odnosno Adama i Eve, vidljivo je da je brak po samom činu stvaranja dobar i svet, a da je žena jednaka mužu, odnosno da je ona ljudsko biće kao i on. „Time da je žena stvorena od rebra želi se reći da je ne samo dio rase kao i čovjek nego i od istog dostojanstva. Nije riječ samo o čisto biološkoj činjenici, već i o antropološkoj koja obuhvaća sve sfere čovjekova života. Muž i žena si uzajamno pripadaju te tako uspostavljaju novo počelo, izvor nove obitelji, skupine i klana. Oni su najintimnije ujedinjeni tako što su njih dvoje ‘tijelo od tijela svoga partnera’.“⁹³ Bez žene je muž nepotpun – muž i žena se međusobno nadopunjuju.

U prošlosti odrasle osobe s teškoćama nisu mogle iznositi svoje želje te su glavnu riječ o njihovim potrebama i željama vodili njihovi skrbnici, bilo da je riječ o roditeljima osobama s teškoćama ili stručnjacima u nekoj specijaliziranoj ustanovi. Međutim, danas se osoba s teškoćama sve više pružaju mogućnosti uključivanja u društvenu, ali i crkvenu zajednicu, pa postoje crkveno sklopljeni brakovi koje sklapaju osobe s teškoćama. Sakramentu ženidbe mogu pristupiti osobe s osobe koje se mogu služiti svojim razumom i nečije prosuđivanje ne utječu njihove teškoće. Osim toga, te osobe moraju biti sposobne preuzeti važne ženidbene obaveze. Dakle, te osobe se trebaju služiti svojim zdravim razumom, ne bolovati od teškog manjka prosuđivanja te biti sposobne preuzeti svoje bračne obveze. Osim toga, trebaju biti psihički i duhovno svjesne i podučene o važnosti sakramenta koji primaju i što taj sakrament predstavlja.⁹⁴ Kako je napomenuto, supružnici za donošenje odluke o stupanju u crkveni brak trebaju imati naravnu sposobnost prosuđivanja, odnosno sposobnost promatranja i shvaćanja realnosti s odgovarajućom jasnoćom s ciljem donošenja ispravnog stava.⁹⁵ Naime, osobe koje nisu dovoljno zrele u psihološkom i duhovnom pogledu i koje ne posjeduju jasnu sposobnost prosuđivanja nastojat će zadovoljavati samo svoje potrebe, a u manjoj će mjeri živjeti u skladu s istinskim vrijednostima i idealima.⁹⁶

⁹³ Ivan Antunović, *Sakrament ženidbe*, Filološko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2009., 18-19.

⁹⁴ Zakonik kanonskog prava, kan. 1095.

⁹⁵ Nikola Škalabrin, *Ženidba – pravno-pastoralni priručnik*, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, Đakovo, 1995., 10.

⁹⁶ Ante Vukasović, *Obnova obitelji – temelj hrvatskog napretka*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 1 (1994.), 4, str. 365-374., ovdje 371.

S druge strane, za pristupanje sakramentu ženidbe i stupanje u crkveni brak nisu sposobne one osobe koje ne mogu dati valjanu privolu za crkveni brak, odnosno osobe koje su lišene korištenja vlastitog razuma, koje nisu sposobne u dovoljnoj mjeri koristiti se razumom, osobe koje boluju od teškog manjka prosuđivanja i koje zbog psihičkih razloga ne mogu ispunjavati važne bračne obveze.⁹⁷ Dakle, jedna od bračnih smetnji za osobe s teškoćama u razvoju jest nesposobnost za rasuđivanje, odnosno narušenost uobičajenog tijeka rasuđivanja i zaključivanja. Prema tome, to stanje sprječava osobu s teškoćama da uđe u brak slobodno i odgovorno.⁹⁸ Teški manjak prosuđivanja također se odnosi na ugroženu sposobnost razumijevanja i odlučivanja. To znači da osobe koje se mogu koristiti svojim razumom, ali ipak ne mogu spoznati i vrednovati što se od njih zahtijeva u kontekstu donošenja odluke o stupanju u brak ne mogu primiti sakrament ženidbe.⁹⁹ Nesposobnost za prihvaćanje važnih bračnih obveza zbog razloga koji su psihičke naravi, pak, treba uvijek prethoditi braku, treba biti trajna i treba biti relativna.¹⁰⁰

Kako je (ne)sposobnost za rasuđivanje stanje koje se ne evidentira u određenim dokumentima i kako nije jednostavno utvrditi postoji li ta i druge bračne smetnje župnik bi prilikom prijave za sklapanje braka trebao upoznati potencijalne ženike ako ih prethodno nije upoznao i prepoznati postoji li neka bračna smetnja za sklapanje braka. To se posebno odnosi na osobe s teškoćama u razvoju kod kojih bi župnik trebao biti upoznat s njihovim stanjem, odnosno određenim teškoćama i u skladu s time odrediti postoji li neka bračna smetnja ili osoba s teškoćama u razvoju može stupiti u brak.¹⁰¹

⁹⁷ Zakonik kanonskog prava, kan. 1095.

⁹⁸ Ivan Šimović, Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog i kanonskog prava, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.), 1, str. 235-265., ovdje 242.

⁹⁹ Slavko Zec, Ženidbena privola i psihički život osobe. Psihološko-kanonska analiza ženidbene privole, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.), 3, str. 651-680, ovdje 671.

¹⁰⁰ Nikola Škalabrin, *Ženidba – pravno-pastoralni priručnik*, 59.

¹⁰¹ Ivan Šimović, Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog i kanonskog prava, 247.

ZAKLJUČAK

Primanje sakramenata, kao i cjelokupna religioznost bitni su elementi izgradnje identiteta i pozitivno utječu na život svakog čovjeka. Djeca i odrasli s teškoćama u razvoju pokazuju veliki interes u pripremi i primanju svetih sakramenata. Upravo ta suradnja i komunikacija rađa duh zajedništva i kršćanske radosti. Oni se osjećaju prihvaćeno, voljeno i sretno. Iako su, ne svojom krivnjom, te osobe drugačije, one su posebne, krhke, ranjive, ali i sposobne, neposredne i nevine.

„Osobe s posebnim potrebama za nas su izazov i prilika, jer one našu evangelizaciju vraćaju na njezine temelje: na blaženstva, k malenima, osobe kojima trebamo donijeti Radosnu vijest, jer su i one sposobne prihvatiti ponudu spasenja; one su izazov za produbljivanje međuodnosa, u kojemu ne smiju biti objekt našeg milosrđa ili dobrote nego partner od kojeg možemo mnogo toga naučiti o malenosti; one su za nas kamen kušnje vjerodostojnosti našega cjelovitoga crkvenoga djelovanja; one nas dovode u priliku da razvijemo i obogatimo naše evangelizacijske metode i sadržaje, te ih prilagodimo njihovim smanjenim sposobnostima; one su prilika za našu evangelizaciju jer se od nas očekuje da promijenimo stav nas ‘zdravih’ prema njima kao ‘objektima’ naše dijakronije i naviještanja, te da im priznamo status ‘subjekta’, ravnopravnog i bratskog partnera u cjelovitoj evangelizaciji.“¹⁰² Da bi ostvarili pozitivne učinke i ciljeve u vjerskom odgoju djece i odraslih s teškoćama u razvoju nužno je upoznati ih i prihvatiti ih.¹⁰³

Na temelju svega što je istaknuto u završnom radu vidljivo je da djeca i osobe s teškoćama u razvoju mogu primiti većinu sakramenata, ali to ovisi o njihovim teškoćama i mogućnostima prosuđivanja. Naime, djeca i odrasle osobe s teškoćama u razvoju trebaju spoznati koja je svrha primanja određenog sakramenta i usvojiti određene vjerske sadržaje, a ponekad zbog svojih teškoća nisu sposobni usvojiti sve što je potrebno za primanje određenog sakramenta u istom roku u kojem su sposobna djeca i odrasle osobe normalnog razvoja. Međutim, kod određenih teškoća, posebno onih intelektualnih te psihičkih problema što sve utječe na sposobnost pojedinca za rasuđivanjem osobe s teškoćama u razvoju ne mogu primiti određene sakramente Katoličke Crkve. U većini drugih slučajeva djeca i odrasli s teškoćama itekako su sposobni za primanje sakramenta te su im njihovi određeni nedostaci osigurali preobilno bogatstvo s kojim stječu potpuno i neosporivo dostojanstvo u svakom smislu življenja

¹⁰² Ljubica Pribanić, Vjera i dijete s posebnim potrebama, 8.

¹⁰³ Slavenka Barada, Pristup osobama s teškoćama u razvoju u nastavi vjeronauka, 12.

i djelovanja: fizičkom, psihičkom i duhovnom. „Pravo na dostojan život ne može se nikomu nijekati“, ističe Papa Franjo, „a budući da su prava bez granica, nitko ne smije biti isključen.“¹⁰⁴

¹⁰⁴ Isabella Piro – Ariana Anić, „Fratelli tutti“ - socijalna enciklika pape Franje, na: <https://www.vaticannews.va/hr/papa/news/2020-10/papa-franjo-enciklika-fratelli-tutti-sazetak-pravedniji-svijet.html> (6. ožujka 2022.)

LITERATURA

a) Izvori

1. REBIĆ, Adalbert – FUČAK, Jerko – DUDA, Bonaventura (ur.), *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jerusalem“*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.
2. Hrvatska Biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas koncila, Zagreb, 2016.
3. *Zakonik kanonskog prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996.

b) Knjige

1. ANTUNOVIĆ, Ivan, *Sakrament ženidbe*, Filološko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2009.
2. BOUILLET, Dejana, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
3. BUJAS-PETKOVIĆ, Zorana– FREY ŠKRINJAR, Jasmina, *Poremećaji autističnog spektra: značajke i edukacijsko – rehabilitacijska podrška*, Školska knjiga, Zagreb, 2010
4. COURTH, Franz, *Sakramenti: priručnik za teološki studij i praksu*, Forum bogoslova, Đakovo, 1997.
5. IGRIC, Ljiljana, *Moje dijete u školi: Priručnik za roditelje djece s posebnim edukacijskim potrebama*, Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama IDEM, Zagreb, 2014.
6. MATELJAN, Ante, *Obdareni ljubavlju. Uvod u teologiju milosti*, Crkva u svijetu, Split, 2006.
7. MATELJAN, Ante, *Zašto slaviti sakramente? Jesu li sakramenti isprazni obredi ili susret s Bogom?*, Crkva u svijetu, Split, 2010.
8. PRANJIĆ, Marko, *Metodika vjeronaučne nastave*, Salesiana – Katehetski salezijanski ured, Zagreb, 1997.
9. STANČIĆ, Vladimir, *Odgojno-obrazovna integracija djece s teškoćama u razvoju: teorijski problemi i istraživanja*, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1982.
10. SUZIĆ, Nenad, *Uvod u inkluziju*, XBS, Banja Luka, 2008.

11. ŠKALABRIN, Nikola, Knjiga IV., *Posvetiteljska služba Crkve*, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, Đakovo, 2010.
12. ŠKALABRIN, Nikola, *Ženidba – pravno-pastoralni priručnik*, Katolički bogoslovni fakultet Đakovo, Đakovo, 1995.
13. VELKI, Tena – ROMSTEIN, Ksenija, *Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju*, Osječko-baranjska županija i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2015.

c) Članci

1. BARADA, Slavenka, Pristup osobama s teškoćama u razvoju u nastavi vjeronauka, u: *Svjedok: Godišnjak Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije*, 20 (2013.), 4-12.
2. BATARELO, Rebeka, Rad s učenicima s oštećenjem vida, u: *Svjedok: Godišnjak Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije*, 20 (2013.), 33-36.
3. CERIĆ, Haris, Definiranje inkluzivnog obrazovanja, u: *Naša škola*, 50 (2004.), 29, 87-95.
4. DIMITROVA-RADOJIČIĆ, Daniela – ČIĆEVSKA-JOVANOVNA, Nataša, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju u Republici Makedoniji, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2003.), Supp., 164-172.
5. IKIĆ, Niko, Sakramenti in generis, communicatio in sacris i sakramenti u katoličkom i pravoslavnom nauku i praksi, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.), 4, 1163-1189.
6. IMŠIRAGIĆ, Amra, Humane pretpostavke inkluzivnog obrazovanja učenika oštećenog sluha, u: *Život i škola*, 58 (2012.), 27, 94-103.
7. KIŠ-GLAVAŠ, Leila, Inkluzija/integracija učenika s posebnim potrebama i stavovi sudionika u procesu, u: *Naš prijatelj*, 28 (2001.), 1/2, 40-44.
8. KIŠ-GLAVAŠ, Leila, Stavovi prema edukacijskoj integraciji djece s posebnim potrebama, u: *Dijete i društvo*, 2 (2000.), 1, 23-35.
9. IŠPANOVIĆ-RADOJKOVIĆ, Veronika, Razvojno-ekološki pristup proceni potreba dece ometene u razvoju iz perspektive prava deteta, Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji, D. Radanović (ur.), Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2007, 13-28.

10. MATOIĆ, Zvonka Uvod u rad skupa, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., 8-11.
11. MIKAS, Davor – ROUDI, Bernarda Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja, u: *Paediatrica Croatia*, 56 (2012.), Suppl. 1, str. 207-214.
12. NOT, Teodora Mentalna retardacija: definicija, klasifikacija i suvremena podrška osobama s intelektualnim teškoćama, u: *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 6 (2008.), 3, 339-351.
13. PRIBANIĆ, Ljubica, Vjera i dijete s posebnim potrebama, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., 15-19.
14. SEKUŠAK-GALAŠEV, Snježana, Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., 37-41.
15. ŠIMOVIĆ, Ivan, Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog i kanonskog prava, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.), 1, 235-265.
16. TEODOROVIĆ, Borka – BRATKOVIĆ, Daniela, Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi, u: *Revija za socijalnu politiku*, 8 (2001.), 3-4, 279-290.
17. UZELAC, Mirjana – RADOVANČIĆ, Branko, Stavovi prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika s oštećenim sluhom, u: *Defektologija*, 29 (1993.), 1, 13-33.
18. VUKASOVIĆ, Ante, Obnova obitelji – temelj hrvatskog napretka, u: *Revija za socijalnu politiku*, 1 (1994.), 4, str. 365-374.
19. ZEC, Slavko, Ženidbena privola i psihički život osobe. Psihološko-kanonska analiza ženidbene privole, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.), 3, 651-680.
20. ZOVKIĆ Marija, Sakramenti inicijacije osobama s posebnim potrebama, u: *Srcem prema vjeri: Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Z. Matoić (ur.), Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 1999., 101-106.
21. ZRILIĆ, Smiljana – BRZOJA, Kristina, Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, u: *Magistra Iadertina*, 8 (2013.), 1, 141-153.

d) Elektronički izvori

1. BOŽIĆ, Božana, *Rehabilitacija učenika oštećena vida integriranih u redovni sustav odgoja i obrazovanja*, na: <https://core.ac.uk/download/pdf/197878549.pdf> (6. ožujka 2022.)
2. CZSS Đakovo, Što su poremećaji u ponašanju (PUP)?, na: <http://www.czss-djakovo.hr/dokumenti/Poremecaji%20u%20ponasanju.pdf> (26. ožujka 2022.)
3. DRAŽENović, Lorena, *Razvoj motorike kod djece s oštećenjem vida*, na: <https://mozes-ti-to.com/razvoj-motorike-kod-djece-s-ostecenjem-vida/> (6. ožujka 2022.)
4. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/2008), na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html (24. ožujka 2022.)
5. FERKO, Vedran, *Red bolesničkog pomazanja. Povijesno-liturgijska analiza*, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkb%3A218/datastream/PDF/view> (6. travnja 2022.)
6. Hrvatska enciklopedija, *Segregacija*, na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55183> (28. ožujka 2022.)
7. Hrvatska katolička mreža, *Tko sve može primiti bolesničko pomazanje?*, na: <https://hkm.hr/vjera/tko-sve-moze-primiti-bolesnicko-pomazanje/> (8. travnja 2022.)
8. *Inkluzija djece oštećenog vida i neke specifičnosti u radu s njima*, na: http://udruzenje-defektologa.ba/wp-content/uploads/2018/02/inkluzija_djece_ostecenog_vida_i_neke_specificnost.pdf (6. ožujka 2022.)
9. *Inkluzija djece sa smetnjama vida*, na: <http://www.skolskiportal.edu.me/Ideje%20za%20rjeavanje%20dilema%20izazova/Smetnje%20vida%20-%20opis%20preporuke%20sredstva.pdf> (6. ožujka 2022.)
10. KOLAR, Darija, *Odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju u primarnom obrazovanju*, na: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A335/datastream/PDF/view> (28. 3. 2022.)
11. KLEMEN, Nikola, *Duhovna signifikantnost sakramenta bolesničkog pomazanja u kontekstu bolesničkog dušobrižništva*, na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/djkb%3A230/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)

12. Komunikacijski proces i načela komunikacije, na:
<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fpsihologija.ffzg.uni-zg.hr%2Fuploads%2F1a%2F31a567a586031bea10407f91cc5a3f1%2F2-tjedan-komunikacijski-proces.ppt&wdOrigin=BROWSELINK> (6. ožujka 2022.)
13. PERICA, Nino, Sakrament Svetog reda po Kanonskom pravu Crkve, na:
<https://repositorij.djkbh.hr/islandora/object/djkbh%3A98/datastream/PDF/view> (2. travnja 2022.)
14. PIRO, Isabella – ANIĆ, Ariana „Fratelli tutti“ - socijalna enciklika pape Franje, na:
<https://www.vaticannews.va/hr/papa/news/2020-10/papa-franjo-enciklika-fratelli-tutti-sazetak-pravedniji-svijet.html> (6. ožujka 2022.)
15. Sluh.hr, Oštećenje sluha, na: <https://sluh.hr/ostecenje-sluha/> (26. ožujka 2022.)
16. Što su sakramenti?, na: <https://navjestenje.hr/sakramenti/> (6. ožujka 2022.)
17. Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN 64/01), na:
<https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom>
(26. ožujka 2022.)

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Potvrđujem da sam uz vodstvo mentora doc. dr. sc. Mihaela Provića osobno napisala rad **Primanje sakramenata i mogućnost komunikacije s osobama s teškoćama u razvoju** i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Silvija Bralo Perković

Mjesto i datum: Split, 10. travnja 2022.

SUMMARY

Receiving the sacraments and opportunities of communication with persons with developmental disabilities

People with developmental disabilities include people with visual impairments, people with hearing impairments, people with speech and language disorders and specific learning difficulties, people with motor disabilities, people with intellectual disabilities, people with behavioral disorders, people with autistic disorder and a people with multiple psychophysical developmental disabilities. In modern times, there is talk of the process of inclusion, ie the inclusion of children and adults with disabilities in all aspects of society. Inclusion also includes the inclusion of children and adults with disabilities in religious life and the reception of the sacraments. Children and adults with disabilities can receive most of the sacraments if their difficulties do not affect their ability to judge and adopt the religious content necessary to receive a particular sacrament. It is quite certain that both children and adults with developmental disabilities in many cases can learn the necessary religious content important for understanding a particular sacrament, although their learning is slower and the possibility of abstract memory and reasoning narrowed. Therefore, children and adults with disabilities are in many cases able to receive a particular sacrament.

Key words: sacraments, communication, inclusion, people with disabilities